

УДК 334.012.61-02251(477+474.5)

Бондарчук М. Ю.

Київський національний торговельно-економічний університет

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ЛИТОВСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Розглянуто умови розвитку малого підприємництва в Україні і Литовській Республіці. Шляхом порівняння основоположних позицій у веденні бізнесу виявлені вразливі місця і проблеми підприємництва України. Грунтуючись на досвіді Литви, запропоновано шляхи покращення ситуації, що склалася в українському малому підприємстві.

Ключові слова: бізнес, мале підприємництво, суб'єкти підприємництва, постсоціалістичні країни, податкові процедури, конкуренція, корупція.

Постановка проблеми. Останні кілька років ознаменувалися для суб'єктів підприємництва України великими зрушеннями в бік лібералізації. У рейтингу Світового банку і Банку реконструкції та розвитку «Ведення бізнесу» Україна за 2013 рік піднялася з 140 на 112-те місце серед 189 країн [1, с. 3] і була визнана країною, що досягла найвищих результатів щодо покращення регуляторного середовища серед усіх країн світу у 2012-2013 роках.

Проте останні соціологічні опитування українських підприємців показали, що значних поліпшень ділового клімату вони не помітили. Причини цього послужили як наявність деяких негативних положень у нових законодавчих актах, так і світова фінансова криза. Також українські підприємці воліють вести себе обережно, тому що їх ступінь довіри законодавцю досить низька. Тому для того, щоб ефект від нововведень останніх років проявив себе, потрібен певний час.

Світова фінансова криза є серйозним випробуванням для української економіки (зокрема для розвитку малого підприємництва), оскільки багато в чому підриває ті джерела, які були для неї основою зростання. У цих умовах особливої актуальності набуває пошук інших шляхів відновлення макроекономічної рівноваги і майбутнього економічного зростання, що обумовлює необхідність вивчення досвіду постсоціалістичних країн, що досягли в даний час найбільших успіхів у розвитку своєї економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних дослідників, що займаються науково-теоретичним обґрунтуванням суті й об'єктивної необхідності розвитку малого підприємництва в Україні варто назвати О. Барановського, З. Варналія, І. Жилиєва, А. Кисельова, Ю. Клочко, В. Корнєєва, С. Реверчука, С. Соболя й ін. Окремі питання зі створення умов розвитку малого підприємництва розглядалися у наукових працях вітчизняних учених-економістів: Л. Безчасного, В. Бородюка, В. Гейца, В. Голікова, І. Лукінова, В. Новікова та ін.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є оцінка сучасного стану та визначення шляхів покращення умов розвитку малого підприємництва України.

Матеріали та методи. При дослідженні використано матеріали Державної служби статистики України, Департаменту статистики при управлінні Литовської Республіки, Міжнародної фінансової корпорації (IFC) Paying Taxes, звіти Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, дані Світового банку і Банку реконструкції та розвитку «Ведення бізнесу», науковий доробок вітчизняних і зарубіжних

науковців. Застосовано методи аналізу та синтезу, групування та порівняння.

Виклад основного матеріалу. У рейтингу «Ведення бізнесу 2014» з країн колишнього СРСР перед Україною (112 місце) в рейтингу розташувалися Грузія (8), Литва (17), Естонія (22), Латвія (24), Вірменія (37), Киргизстан (68) і Азербайджан (70) [1, с. 3].

Як свідчать ці дані, найбільш високий рейтинг у Грузії та Литовській Республіці. Вивчення їх досвіду щодо умов ведення малого бізнесу, передусім в Литовській Республіці, доцільно з наступних причин:

- перехід до ринкової економіки почав здійснюватися практично одночасно з нашою країною, що дає можливість проводити досить коректне порівняння;

- наша географічна близькість обумовлює соціокультурну близькість, що дозволяє зробити висновок про те, що виявлені механізми, які забезпечують позитивний результат формування ринкової економіки, можливі для застосування і в Україні.

Литва є порівняно невеликою державою, в якій суспільні процеси відбуваються швидше, ніж в Україні, тож ми маємо можливість у реальному часі вчитись як на її досягненнях, так і на помилках. Досвід Литви є дуже корисним «кейсом» у справі реалізації цього проекту, в трансформації українського суспільства від посттоталітарного до вільного, відкритого та розвиненого.

Передусім слід відмітити, що важливу роль у розвитку Литовської Республіки відіграла значна фінансова допомога з боку ЄС. Особливо відчутною вона була у перехід настання фінансово-економічної кризи. У 2011 р. порівняно з 2004 р. вона збільшилася у 5 разів, а внески Литви до бюджету ЄС – лише у 2,7 рази (рис. 1).

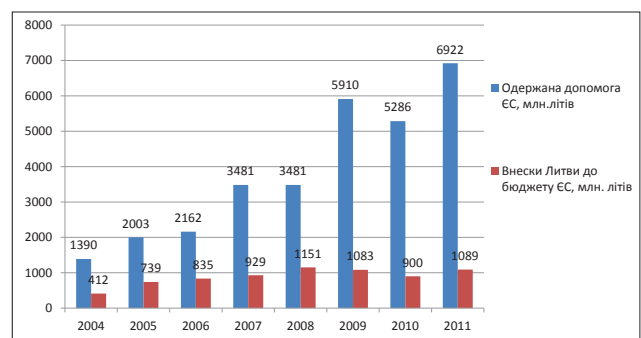

Рис. 1. Фінансова допомога ЄС та внески Литви до бюджету Євросоюзу [2]

Хоча за останні два роки Україна покращила свої показники в рейтингу «Ведення бізнесу»

[1], слід звернути увагу на показники, за якими Литовська Республіка досягла успіху більшою мірою. Порівняння показників двох країн у рейтингу 183 країн наведені в табл. 1.

Литовська Республіка порівняно з Україною має перевагу за такими показниками, як: ліквідація неплатоспроможності, міжнародна торгівля, оподаткування, підключення до електропостачання, реєстрація прав власності та захист інвесторів.

Незважаючи на це, за оцінками дослідження «Ведення бізнесу» [1], у 2012-2013 роках Україна спростила процедуру створення підприємства, скасувавши окрему процедуру реєстрації в статистичному бюро і плату за реєстрацію податку на додану вартість. Процедура видачі дозволів на будівництво була спрощена шляхом введення дозвоільної системи з урахуванням рівня ризиків, яка удосконалила процедури видачі дозволів для будівництва простих

будівель з меншою кількістю факторів ризику. Також в результаті внесення поправки до Закону про власність, що спрощує процедуру реєстрації прав власності на нерухоме майно, була зменшена складність як отримання дозволів на будівництво, так і реєстрації права на власність [3].

Податкова система України є однією з найбільш складних не тільки серед країн європейського регіону, а й у глобальному порівнянні. Це регулярно підтверджують міжнародні рейтинги та звіти. Українське підприємство за рік у середньому сплачує 28 платежів проти 12 [1], що сплачуються підприємствами Литви, витрачаючи при цьому 390 годин на рік. Загальний податковий тягар складає майже 60% прибутку підприємства. У табл. 2 наведено показники, які характеризують позиції України і Литви у міжнародному рейтингу ведення бізнесу.

Таблиця 1

**Порівняння позицій України та Литовської Республіки
у міжнародному рейтингу «Ведення бізнесу 2014» [1]**

№	Показник	Україна			↔	Литва		
		Ведення бізнесу 2013	Ведення бізнесу 2014			Ведення бізнесу 2013	Ведення бізнесу 2014	
	Загальне місце у Рейтингу серед 189 країн	140	112	↑28	95	25	17	↑8
1	Реєстрація підприємств	50	47	↑3	36	105	11	↑94
2	Отримання дозволів на будівництво	186	41	↑145	2	39	39	=
3	Підключення до електропостачання	170	172	↓2	97	80	75	↑5
4	Реєстрація прав власності	158	97	↑61	91	5	6	↓1
5	Кредитування	24	13	↑11	15	52	28	↑24
6	Захист інвесторів	127	128	↓1	60	67	68	↓1
7	Оподаткування	168	164	↑4	108	59	56	↑3
8	Міжнародна торгівля	148	148	=	133	15	15	=
9	Забезпечення виконання контрактів	45	45	=	28	16	17	↓1
10	Ліквідація неплатоспроможності	157	162	↓5	118	43	44	↓1

Таблиця 2

**Детальне порівняння позицій України та Литовської Республіки
у міжнародному рейтингу «Ведення бізнесу 2014» [1]**

№	Показник	Україна		Литва
		Ведення бізнесу 2013	Ведення бізнесу 2014	Ведення бізнесу 2014
	Загальне місце у Рейтингу серед 189 країн	140	112	17
1	Реєстрація підприємств (місце)	50	47	11
	Процедури (кількість)	7	6	4
	Строк (дні)	22	21	6,5
	Вартість (% доходу на душу населення)	1.5	1.3	0.9
	Мінімальний сплачений капітал (% валового доходу на душу населення)	0,0	0,0	0,0
2	Отримання дозволів на будівництво	186	4	39
	Процедури (кількість)	20	10	16
	Строк (дні)	375	73	105
	Вартість (% величини середньодушового доходу)	1262.6	607.1	18.0
3	Підключення до електропостачання	170	172	75
	Процедури (кількість)	11	10	5
	Строк (дні)	284	277	148
	Вартість (% доходу на душу населення)	192.3	178.0	48.1
4	Реєстрація власності	158	97	6
	Процедури (кількість)	10	8	3
	Строк (дні)	70	45	2.5
	Вартість (% від вартості власності)	3.7	1.9	0.8
5	Кредитування	24	13	28
	Індекс юридичних прав	9	9	7
	Індекс кредитної інформації	4	5	6
	Кількість осіб на обліку у державному реєстрі (% дорослого населення)	0.0	0.0	28.3
	Кількість осіб на обліку у приватних бюро (% дорослого населення)	23.3	28.3	89.4

Продовження таблиці 2

6	Захист інвесторів	127	128	68
	Індекс відкритості	5	5	7
	Індекс відповідальності директора	2	2	4
	Індекс можливості подання позову акціонерами	6	6	6
	Індекс захисту інтересів інвесторів	4.3	4.3	5.7
7	Оподаткування	168	164	56
	Виплати (кількість)	28	28	11
	Строк (години)	491	390	175
	Загальна ставка податку (% прибутку)	55.4	54.9	43.1
8	Міжнародна торгівля	148	148	15
	Документи для експорту (кількість)	6	6	4
	Строк на експорт (в днях)	30	29	10
	Вартість експорту (\$ за контейнер)	1865	1930	750
	Документи для імпорту (кількість)	8	8	5
	Строк на імпорт (в днях)	33	28	9
	Вартість імпорту (\$ за контейнер)	2455	2505	800
9	Забезпечення виконання контрактів (ефективність судової системи при вирішенні комерційних спорів)	45	45	17
	Строк (дні)	378	378	32
	Судові витрати (% від вартості позову)	43.8	43.8	300
	Процедури (кількість)	30	30	23.6
10	Ліквідація неплатоспроможності	157	162	44
	Строк (в роках)	2,9	2,9	1,9
	Вартість (% величини середньодушового доходу)	42	42	7
	Коефіцієнт стягнення (центи та долар)	8.7	8.2	48.4

За даними рейтингу Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації (IFC) Paying Taxes 2013, Україна займає 164 місце з 189 країн світу за умовами сплати податків [4, с. 166].

До 2011 р. до складу податкової системи України входили 42 види податкових платежів: 28 загальнодержавних та 14 місцевих податків і зборів. Така кількість податкових платежів вимагала значних матеріальних і часових витрат. На виконання обов'язкових податкових процедур підприємці протягом року витрачали 736 робочих годин.

Після введення в дію Податкового кодексу України в 2011 р. було зроблено важливий позитивний крок у напрямку вдосконалення національної податкової системи, а саме: суттєво скорочено кількість податків і зборів, а затрати часу на виконання податкового законодавства були знижені майже вдвічі. На даний час податкову систему України складають 17 загальнодержавних та 5 місцевих податків і зборів.

Дані табл. 3 демонструють позиції України загальною і вибірковою (по категорії «оподаткування») рейтингах, а також критерій «затрати часу на виконання обов'язкових податкових процедур».

Затрати часу на виконання обов'язкових податкових процедур є одним з ключових індикаторів, що характеризують податкову систему країни. За даними Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації (IFC), у 2014 р. тимчасові затрати малого українського підприємства на виконання податкового законодавства складають 390 годину на рік. На рис. 2 наведено дані про розподіл тимчасових затрат часу малого українського підприємства на виконання податкових процедур.

Очевидно, що витрати на дотримання податкового законодавства залежать від розміру підприємства за рівнем доходу (чим більше підприємство, тим більше витрати), проте малі підприємства мають найбільші витрати, якщо порівняти ці витрати з доходом підприємства. За даними дослідження Світового банку і Міжнародної фінансової корпорації (IFC) «Вартість дотримання податково-

Таблиця 3
Україна у рейтингу Paying Taxes 2014
[10, 4, с. 165-175]

Країна	Місце у загальному рейтингу	У тому числі вибіркового рейтингу за критерієм «оподаткування»	
		Місце у вибіркового рейтингу	У тому числі критерій «затрати часу на виконання обов'язкових податкових процедур» (годин)
Грузія	8	29	280
Естонія	22	32	81
Латвія	24	49	264
Литва	17	56	175
Вірменія	37	103	380
Словаччина	49	102	207
Казахстан	50	18	188
Угорщина	54	124	277
Польща	45	113	286
Білорусь	63	133	319
Чехія	75	122	413
Болгарія	58	81	454
Киргизія	68	127	210
Румунія	73	134	200
Молдова	78	95	181
Росія	92	56	177
Україна	112	164	390
Таджикистан	143	178	224
Узбекистан	146	168	205

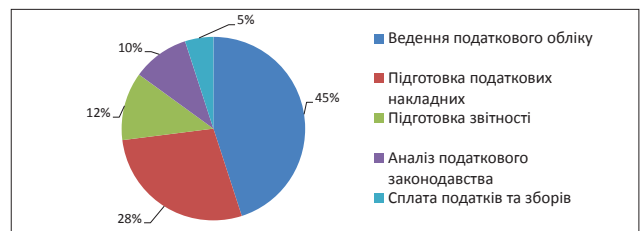

Рис. 2. Розподіл затрат часу на виконання обов'язкових податкових процедур в Україні [10]

го законодавства в Україні», витрати досягають 8% річного доходу. Ці витрати можна порівняти з додатковим податком, що шкодить конкурентоспроможності малих підприємств навіть на внутрішньому ринку країни, оскільки вони виявляються в не вигідному становищі порівняно з великими підприємствами, аналогічні витрати яких складають лише 0,03% їх доходів (рис. 3). Така ситуація не сприяє стимулюванню підприємницької ініціативи, самостійної зайнятості, залученню інвестицій і може бути певною перешкодою для створення нових малих підприємств.

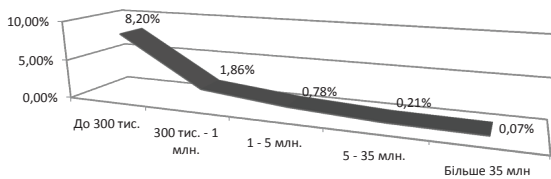

Рис. 3. Середня відносна вартість виконання обов'язкових податкових процедур для підприємств з різним рівнем річного доходу в Україні [4, 10]

Податкова система України передбачає два податкових режими: загальний і спеціальний. Суб'єкти малого підприємництва самостійно приймають рішення про вибір податкового режиму. Спеціальний податковий режим у вигляді «спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності» передбачений у податковій системі України для зниження податкового навантаження та стимулювання малого підприємництва.

За даними Міністерства податків і зборів України [5], у 2013 р. спеціальний податковий режим «спрощена система оподаткування, обліку та звітності» вибрали 1,3 млн фізичних осіб-підприємців та 148,7 тис. юридичних осіб [9].

Спрощена система оподаткування передбачає тільки один вид податку: єдиний податок, який сплачується до місцевого бюджету. Незалежно від цього підприємці сплачують єдиний соціальний внесок, що зараховується на рахунки органів Пенсійного фонду України.

Щодо Литовської Республіки, то підприємство, загальний дохід якого протягом податкового року не перевищує 1 млн ЛТ (близько 289 620 євро) з середнім числом працівників не більше 10 осіб, має право застосовувати ставку податку на прибуток у розмірі 5% (стандартна ставка становить 15%). Підприємство, що не прагне до прибутку, доходи якого від господарсько-комерційної діяльності не перевищують 1 млн ЛТ (близько 289 620 євро) за податковий рік, має право застосовувати щодо частини оподаткованого прибутку, відповідної 25 000 ЛТ (близько 7240 євро), ставку податку на прибуток у розмірі 0%, а до іншої частини прибутку – ставку податку на прибуток у розмірі 15% [6].

За показником «Міжнародна торгівля» Україна відстає від Литви на 133 позиції [1, с. 232]. Відставання нашої країни обумовлено більш витратним за часом і дорогим оформленням документів здійснення як імпортих, так і експортних операцій.

Але все ж таки реалізація нового Митного кодексу скоротила час оформлення документів на експорт та імпорт товарів [7]. Україна спростила міжнародну торгівлю завдяки прискоренню подачі митних декларацій та скороченню числа фізич-

них перевірок відзначають фахівці. За їх даними, час, необхідний для оформлення документів по імпорту товарів в Україну, скоротився з 33 до 28 днів, експорту – з 30 до 29 днів. Разом з тим зросли витрати на оформлення операцій по експорту та імпорту товарів, в т. ч. через підвищення вартості послуг у портах.

Після вступу Литви до ЄС загальні правила і процедури щодо ввезених на територію Співтовариства і вивезених з неї товарів встановлює Митний кодекс Співтовариства. Це обмежує можливість застосування Литвою в односторонньому порядку митних зборів, імпортих та експортних кількісних обмежень (квот), дискримінаційних внутрішніх податків, ліцензування і відкриває для підприємців нові можливості. У Литві здійснити поставки товарів на експорт та імпорт швидше і дешевше. Дешевизна в основному пов'язана з меншими витратами на транспортування всередині країни і вантажо-розвантажувальні роботи, а менша кількість витраченого часу серед іншого пов'язана з меншою кількістю документів, необхідних для оформлення.

З табл. 2 також видно, що Україна за показником «Захист інвесторів» посідає одно із останніх місць. Пов'язано це, в першу чергу, з низьким індексом відповідальності керівника підприємства, який для нашої країни оцінений в 1 з 10, таким чином, на думку укладачів рейтингу, акціонери практично не мають ніякого захисту від недобросовісних дій управлінського персоналу компанії.

Згідно із законодавством Литви, інвестор вправі керувати, користуватися і розпоряджатися об'єктом інвестування, а належний йому прибуток після сплати у встановленому законодавством порядку податків конвертувати в іноземну валюту і без обмежень перевести за кордон.

Загальне 112-те місце, займане в рейтингу «Ведення бізнесу 2014» Україною [1], а також поліпшення за 2 роки по багатьох позиціях свідчить про позитивну динаміку зміни ділового клімату країни. Водночас рейтинг не враховує багатьох реалій ведення бізнесу в нашій країні.

Конкуренція в країні далека від вільної. З одного боку, держава не заохочує розвиток нових підприємств в галузях, в яких вже працюють державні підприємства, тому підприємцям, зокрема малим, доводиться розраховувати переважно на вільні ніші або орієнтуватися на зовнішні ринки, що заохочується державою. Уряд активно використовує широкий арсенал інструментів грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики для підтримки обраних підприємств і галузей. З іншого боку, самі державні підприємства не конкурують один з одним з причини жорстких протекціоністських заходів на рівні окремих регіонів України. Наявність жорстких планів щодо зростання продажів для адміністрацій регіонів змушує їх обмежувати доступ на свій ринок конкурентів з сусідніх областей чи районів, що негативно позначається на конкурентоспроможності галузі в цілому. Приватний сектор дискримінується податковими, орендними та іншими пільгами для держсектора.

Ще однією важливою умовою можливості ефективного ведення бізнесу є відсутність корупції. В Україні значно погіршилися умови для ведення довгострокового бізнесу – внаслідок «корумпованого протекціонізму та злиття політичних і бізнес-інтересів». Про це йдеться у підсумках до щорічного Індексу сприйняття корупції від Transparency International [8]. Індекс сприйняття

корупції показує, як та чи інша країна виглядає в порівнянні з іншими країнами, включеними в рейтинг. Цей показник відображає, як жителі тієї чи іншої країни сприймають рівень корупції в своїй країні. Розрахунок індексу базується на 13 незалежних обстеженнях.

У рейтингу цієї організації Україна посіла 144-те місце серед 177 держав, представлених у дослідженні. У підсумках індексу наголошується, що основними проблемами підприємництва в Україні лишаються, зокрема, монополізація бізнесу окремими бізнес-групами; неможливість довгострокового планування бізнесу; окупація бізнесу корупціонерами на державному рівні. Порівняно з минулорічним рейтингом Україна опустилася на 10 пунктів за параметром політичної та фінансової корупції. Фахівці з Transparency International вказують на те, що державні установи й чиновники дедалі частіше вимагають від бізнесу хабарів [8].

Литовська Республіка знаходиться на 43 місці, що говорить про менші масштаби корупції в країні.

Висновки і пропозиції. Таким чином, керуючись тим, що наша країна піднялася за останні 2 роки у світовому рейтингу «Ведення бізнесу» на 28 позицій і наблизилася до Литовській Республіці на 95 позицій, можна зробити висновок, що урядом України взято курс на поліпшення ділового клімату країни. Однак у діловому середовищі України зберігається безліч проблем, що перешкоджають нормальному розвитку малого бізнесу, відображених в рейтингу, а також багато з яких не потрапили в поле зору даного рейтингу. Серед них такі, як складна і обтяжлива система оподаткування, складність ведення зовнішньої торгівлі, труднощі з отриманням кредитів, критичним бізнесу, забезпеченням гарантій для інвесторів, обмеженням конкуренції, корупція. За всіма згаданими позиціями Литовська Республіка домоглася кращих результатів, у зв'язку з чим доцільним і актуальним є питання використання досвіду сусідньої республіки у вирішенні цих проблем в Україні.

Список літератури:

1. World Bank. 2013. Doing Business 2014: Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises. Washington, DC: World Bank Group. – Way of access : <http://www.doingbusiness.org/-/media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-reports/English/DB14-Full-Report.pdf>.
2. Міністерство фінансів Литовської Республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.finmin.lt>.
3. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні / Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. – Київ, 2014.
4. Paying Taxes 2014: The Global Picture. The Comparison of tax systems in 189 economies worldwide. Washington, DC: The World Bank and International Finance Corporation – Way of access : <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/assets/pwc-paying-taxes-2014.pdf>.
5. Міністерство податків і зборів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/>
6. Податкова служба Литовської Республіки. – Режим доступу : www.vmi.lt/index.jsp?lang=en.
7. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
8. ІндекссприйняттякорупціївідTransparencyInternational[Електроннийресурс]. – Режимдоступу: <http://cpi.transparency.org/cpi2013/>.
9. Діяльність суб'єктів малого підприємництва за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ9_u.htm.
10. Музыченко О. Налогообложение малого бизнеса в Украине/ О. Музыченко // III Европейский Конгресс малых и средних предприятий Польша, Катовице, 2013. – 9 с.
11. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Бондарчук М. Ю.

Київський національний торгово-економічний університет

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ И ЛИТОВСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Резюме

Рассмотрены условия развития малого предпринимательства в Украине и Литовской Республике. Путем сравнения основных позиций в ведении бизнеса выявлены уязвимые места и проблемы предпринимательства Украины. Основываясь на опыте Литвы, предложены пути улучшения ситуации, сложившейся в украинском малом предпринимательстве.

Ключевые слова: бизнес, малое предпринимательство, субъекты предпринимательства, постсоциалистические страны, налоговые процедуры, конкуренция, коррупция.

Bondarchuk M. Y.

Kyiv National University of Trade and Economics

COMPARATIVE ANALYSIS OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE AND LITHUANIA

Summary

Were considered the conditions small business development in Ukraine and Lithuania. By comparing the main positions in doing business are revealed weak spots and problems of entrepreneurship in Ukraine. Based on the experience of Lithuania were suggested ways to improve the situation in the Ukrainian small business.

Key words: business, small business, business entity, post-socialist countries, tax procedures, competition and corruption.